

Skadad fossil åker, Stora Kil 182:1

Fältbesiktning, bedömning och efterundersökningsplan
för skadad fossil åker, Stora Kil 182:1, Stora Kils socken i
Kils kommun, Värmlands län

Skadad fossil åker, Stora Kil 182:1

Fältbesiktning, bedömning och efterundersökningsplan för skadad fossil åker, Stora Kil 182:1, Stora Kils socken i Kils kommun, Värmlands län

Rapport, foto och ritningar: Fredrik Engman
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

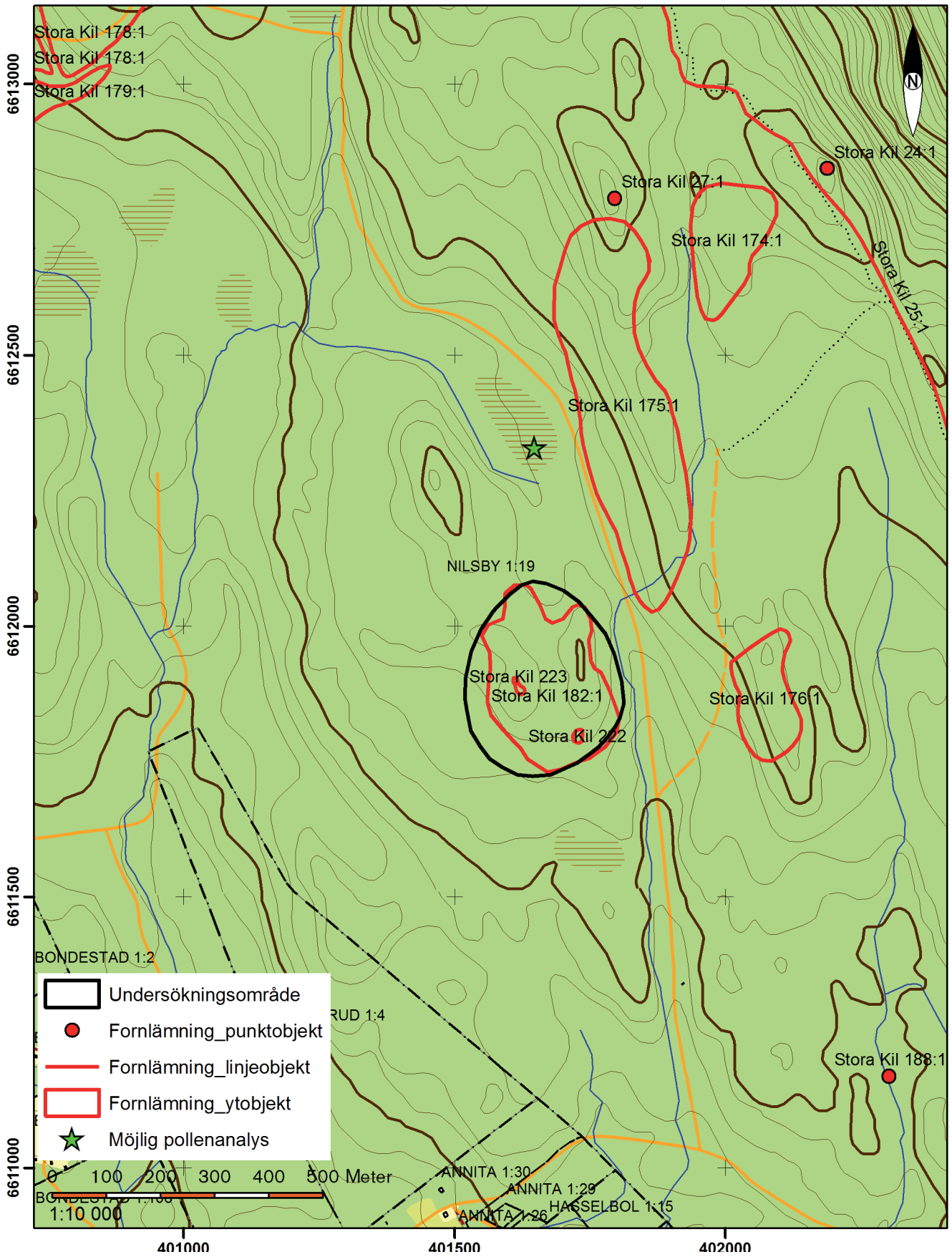
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833. © Länsstyrelsen i Värmland 109-2010/2667

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning.....	5
Omfattning, syfte och metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	7
Resultat.....	9
Fältbesiktning.....	9
Åtgärdsförslag / efterundersökningsplan.....	12
Förslag på efterundersökningsplan.....	12
Val av områden.....	12
Metodval/undersökningsmetodik.....	14
Provtagningsstrategi.....	14
Sammanfattning.....	16
Administrativa uppgifter.....	17
Referenser.....	18
Tryckta källor.....	18
Otryckta källor.....	19
Kartunderlag.....	19

FIGUR 1. Utdrag ur ekonomiska kartan. Skala 1:10 000. För förklaring av den markerade punkten möjlig pollenanalys se kapitel Åtgärdsförslag /efterundersökningsplan.

Inledning

Jönköpings läns museum har under maj månad genomfört en besiktning och bedömning av en registrerad fornlämning, RAÄ Stora Kil 182:1, Stora Kils socken i Kils kommun. Besiktningen föranledes av att fornlämningen skadats i samband med skogsavverkning 2009, varefter Värmlands museum genomfört en skadeinventering (Forssell 2010). Länsstyrelsen i Värmland har beställt föreliggande rapport för att få ytterligare ett planeringsunderlag att kunna ta ställning och besluta om bevarande eller inte av fornlämningen, se vidare under *Omfattning, syfte och metod*.

Fält- och rapportansvarig har varit Fredrik Engman, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Omfattning, syfte och metod

Geografiskt omfattar bedömningen fornlämning Stora Kil 182:1, ett röjningsröseområde ca 360 x 290 meter stort som i beskrivningen endast benämns som: *Röjningsröseområde, uppgift om*. I kommentaren anges att en besiktning genomförts 1997 och då bedömts vara av samma karaktär som fornlämningarna Stora Kil 174-176. Vid digitaliseringen 1998 tilldelades lämningen fornlämningsnummer och bedömningen blev Bevakningsobjekt.

Syftet med arbetet är att göra en bedömning av lämpliga ytor för efterundersökning och ge förslag på hur en efterundersökning bör genomföras för att erhålla mesta möjliga kunskap ur fornlämningen.

Metodiskt har äldre lantmäterihandlingar, Värmlands museums skadeinventering studerats, varefter en fältbesiktning av hela fornlämningen och närliggande fornlämningar genomförts.

Vid fältbesiktningen har fornlämningen avgränsats och ytterligare

FIGUR 2. Foto över RAÄ Stora Kil 182:1. Fotot taget från Stora Kil 176:1, ca 250 meter öster om lämningen. Körskadorna syns tydligt trots att tre och ett halvt år passerat och gräs och vegetation växt upp.

röjningsrösen mätts in med GPS/handdator. Vid fältbesiktningen rekognocerades även för möjliga platser för pollenprovtagning.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet är beläget på Kammersrudshöjden ca 1,5 kilometer väster om sjön Fryken. Den aktuella fornlämningen utgörs av moränbundna höjdsträckningar som delvis åtskiljs av sankare mark. Inom området är även enstaka partier med berg i dagen. Runt fornlämningen är sankare mark förutom i söder där marken övergår i mer blockig terräng. I söder är området kalavverkat, medan det

FIGUR 3. Foto körspår och gräsbeväxt röjningsröse i områdets östra del. Jordsondens placering markerar röjningsrösets mitt.

norr om fornlämningen vidtar skogsmark med i huvudsak planterad granskog. Den kalavverkade delen av fornlämningen är kraftigt gräsbeväxt, vilket försvårar besiktning och bedömning av området. Fornlämningsmiljön i närområdet uppvisar främst lämningar från bronsålder och framåt. Nära Fryken vid Björud och Smedstad har fynd av stenålderskaraktär påträffats 4 respektive 5 kilometer sydöst om undersökningsområdet (Stora Kil 121:1 och 23:1). Bronsåldern representeras av ett gravröse ca 900 meter nordost om undersökningsområdet. Gravröset har i senare tid använts som vårdkase (Stora Kil 24:1). Ca 400 meter väster om detta och 730 meter nordnordost om undersökningsområdet är en stensättning registrerad (Stora Kil 27:1). Ytterligare en stensättning är registrerad ca 1,6 kilometer nordnordväst om UO (Stora Kil 180:1). Denna får dock anses tveksam då storlek, form och material är snarlikt med de röjningsrösen som finns i närområdet. Väster om sjön Fryken 2,5-3 kilometer från UO finns en koncentration av gravar från brons- och järnålder (Stora Kil 26:1-2, 28:1, 29:1-4, 30:1-2, 33:1-3

Undersökningsområdet utgörs av fossil åkermark en fornlämningskategori som är svåraterad utifrån morfologiska grunder. I

omedelbar närhet till UO ligger tre röjningsröseområden (Stora Kil 174:1, 175:1 och 176:1). Dessa områden liknar UO men enstaka terrasskanter har kunnat konstateras i dessa områden. Ytterligare tre områden med fossil åkermark i form av röjningsröseområden återfinns ca 1,2 kilometer nordväst om UO (Stora Kil 177:1, 178:1, 179:1). I detta område finns även en uppgift om ett röjningsröseområde (Stora Kil 180:2)

Från historisk tid finns flera lämningar, bland annat bytomterna till Ransby och Kammersrud (Stora Kil 148:1, 149:1). Ransby omnämns redan 1436 och Kammersrud 1590 (Ortnamnsarkivet 1939). Enligt storskifteskarta upprättad på skog och skogsmark över Ransby och Kammersrud anges Ransby till ett helt mantal och Kammersrud anges som ett avgärda hemman på 1/3 mantal (Storskifte, Ransby 1812). Utifrån dessa uppgifter kan man tänka sig att Kammersrud är en avknoppning där Ransby utgjort moderenheten. Enligt kartan anges det aktuella området som *utskog* och ingen odling finns belagd.

Cirka 700 meter öster om UO går en gammal väg som kallas Kungsvägen som enligt tradition användes av Karl XII armé (Stora Kil 25:1).

Närmaste bebyggelse är annars uppgifter om torp, där det närmaste är beläget ca 800 meter öster om UO (Stora Kil 183:1). 1 kilometer väster om är ytterligare ett torp beläget (Frykeryd 202). I den norra delen av Ransby och Kammersruds ägodomän har även en fåbod legat, ca 2 kilometer norr om UO (Stora Kil 164:1).

Tidigare undersökningar

Undersökningsområdet kom i fokus i december då Stora Enso Skog AB anmälde till länsstyrelsen att körsador uppstått. Länsstyrelsen gjorde strax därpå ett besök på platsen varvid djupa körspår kunde konstateras. En skadedokumentation gjordes 2010 av Värmlands museum där synliga körspår och röjningsrösen mättes in. Vid dokumentationstillfället fanns även stora rishögar inom området vilket försvårade dokumentationen (Forssell 2010).

I Värmlands län finns 219 registrerade fossila åkerområden registrerade i FMIS. Av dessa utgörs 176 av röjningsröseområden. Troligen finns ytterligare områden kvar att registrera. Generellt har röjningsröseområdena i Värmland kommit att bedömas som förhistoriska. Detta antagande utgår ofta från förekomst och rumsligt samband med förhistoriska gravar (Nilsson 2004, 2007, Svensson 1998 och där anförd litteratur). En liknande generalisering gjordes vid de första undersökningarna av röjningsröseområdena i samband med revideringsinventeringen av Jönköpings län (Gren 1989, Norman 1989). Det har vid senare års undersökningar visat sig att det inte går att bara se till rumsligt samband utan röjningsrösen kan ha mycket längre användningstid än de gravar som är i området

(Vestbö-Franzén 1997, Engman&Nordström 2012). Denna tolkning har även gjorts för Värmlands län (Olsson 2005 sid 23).

Arkeologiska undersökningar av fossil åkermark har endast skett i mindre omfattning i Värmland, de forskningsprojekt som bedrivits har ofta fokuserat på säterdrift, storskaligt landskapsutnyttjande eller skogsanknutna lämningar (Emanuelsson mfl 2003, Nilsson, 2007 och Svensson 1998 och där anförd litteratur).

Högskolan i Karlstad och Göteborgs Universitet har bedrivit forskningsprojektet *Röjningsröseområden i Fryksdalen: datering och resursutnyttjande*. Inom ramen för detta undersöktes karterades och undersöktes röjningsrösen inom RAÄ Sunne 35:1. Vid denna undersökning undersöktes ett röjningsröse som daterades till 729-977 e. Kr. Ett röjningsröse i anslutning till en terrasskant daterades också och fick datering till bronsålder (1266-977 f. Kr). I terrasskanten påträffades även gropar av boplatskaraktär. Dateringen kan antagligen kopplas till denna aktivitet och hör inte till odlingsaktiviteten (Myrdal & Nilsson 1998).

Exploateringsgraden är låg i Värmland jämfört med många andra delar av landet vilket medfört att det inte genomförs så många exploateringsgrävningar. Ett fåtal exploateringsundersökningar av fossil åkermark har genomförts. I Hammarö socken söder om Karlstad undersöktes fossil åkermark 2007. Inom detta område fanns röjningsrösen och minst fem fossila åkerytor. Lämningarna daterades till perioden 1000-1600 e. Kr (RAÄ Hammarö 120). År 2008 genomfördes ytterligare en undersökning i Hammarö, även detta ett område med både röjningsrösen och fossila åkrar. Vid denna undersökning daterades fyra kolprover. Tre av dessa gav datering till 980-1640 e. Kr. Det fjärde kolprovet gav en äldre datering men kom från en osäker kontext i den södra åkerytan (Forssell 2008).

I Fryksände genomfördes en särskild arkeologisk utredning för att utreda status på lämningar. det konstaterades att det var röjningsrösen, varav ett delundersöktes och daterades till tidig medeltid 1020-1210 e. Kr (Olsson 2004). På Värmlandsnäs genomfördes en undersökning av ett röjningsröse 2004. Inom området finns två gravrösen och älvkvarnsförekomster. Två kolprover från det undersökta röjningsröset daterades till 890-1160 respektive 1210-1290 e. Kr (Olsson, 2005).

Ytterligare undersökningar har säkert genomförts i Värmland men tiden i denna rapport räcker inte till att gå igenom mer material. Vi kan dock se att det finns en tendens i dateringarna av röjningsrösen till yngre järnålder/medeltid. Hur denna tendens står sig mot en vidare genomgång får framtiden utvisa.

Resultat

Fältbesiktning

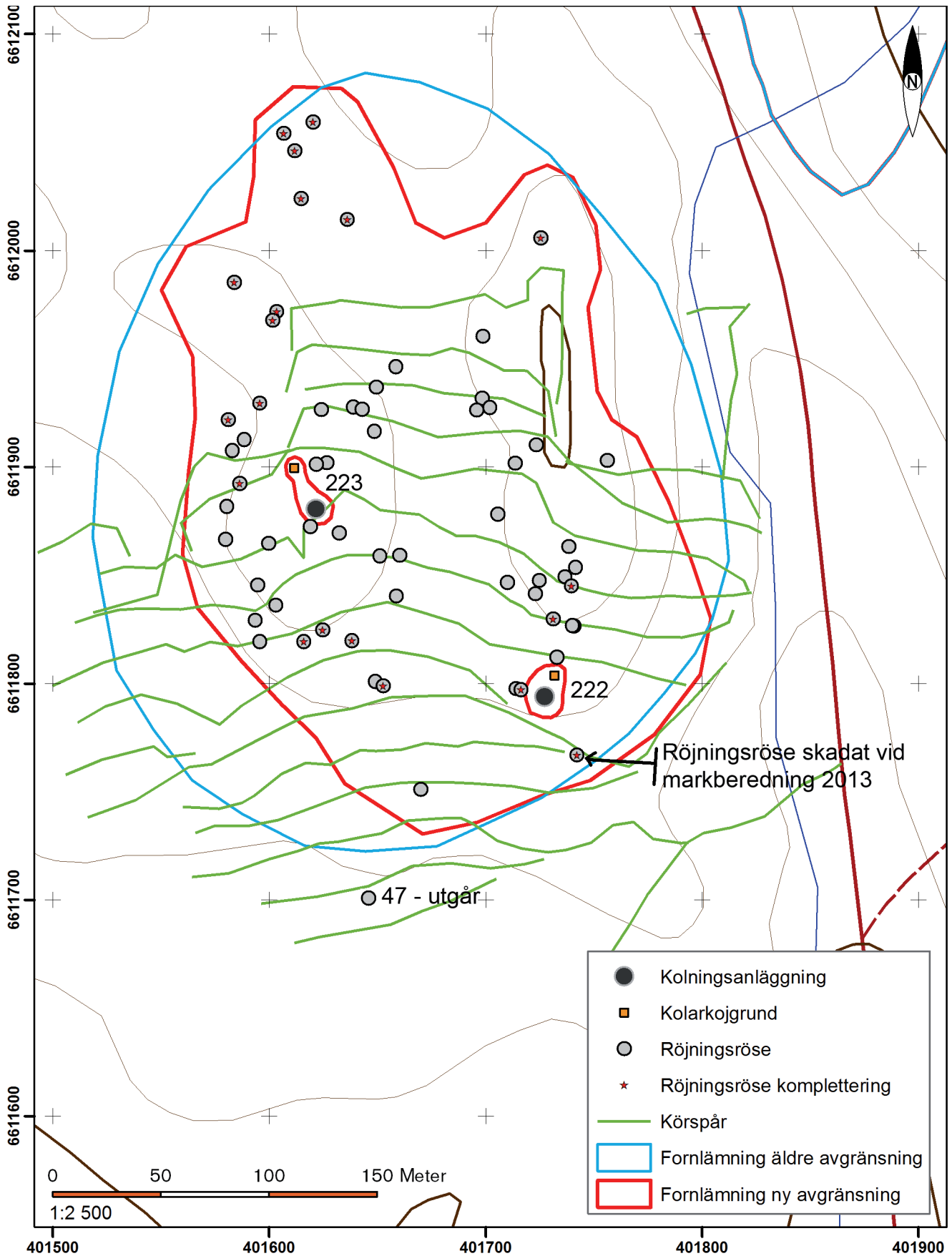
Området var kraftigt gräsbeväxt vilket delvis försvårar besiktning/bedömning av området. Vid fältbesiktningen kunde konstateras att skadorna på fornlämningen är stora. Detta framgår även av den tidigare skadeinventeringen. I samband med skadeinventeringen gjordes en handdatorkartering, varvid röjningsrösen, kolningslämningar, kolarkojgrunder och körskador mättes in inom den skadade delen av röjningsröseområdet. Denna har på ett bra sätt redovisat skadorna (Forssell 2010). Enstaka tillkommande körspår kunde noteras men det är inget som förändrar bilden av skadeläget. I rapporten påtalades även att ett flertal rishögar låg inom området. Dessa har i dagsläget till största del mulnat ner.

Vid fältbesiktningen har en kompletterande inmätning av röjningsrösen gjorts framförallt i den del av fornlämningen utanför det kalavverkade området men även enstaka kompletteringar inom avverkningsytan. Det visade sig att fornlämningen var mindre än det, i samband med fornminnesinventeringen, inprickade området. I norr och väster var marken delvis sank. Genom området sträcker sig även ett sankare parti som delar in området i en östlig respektive västlig del, någon uppdelning i två lämningar har dock inte ansetts nödvändig.

Området var i FMIS beskrivet som *Röjningsröseområde, uppgift om* och i bedömningen var *Bevakningsobjekt*. I kommentaren anges att en besiktning gjorts 1997 och att det bedömts vara av samma typ som närliggande, vilka är registrerade som fasta fornlämningar

FIGUR 4. Foto på nypåträffat röjningsröse i nordväst. Röjningsröset var ca 6 meter i diameter och lagt på berg i dagen. Röjningsröset har skadats, troligen vid en äldre markberedning.

FIGUR 5. Inmätning av röjningsrösen och ny begränsning av forn lämningar. Röjningsröserna, kolarkojgrunder och kolbottnar har endast mätts in med mittpunkt varför markeringen inte avspeglar verklig storlek.

och bättre beskrivna. Lämnningen tilldelades fornlämningsnummer vid digitaliseringen 1988.

En uppdatering har gjorts i FMIS avseende avgränsning, se figur 5. Vid den tidigare karteringen hade ett röjningsröse påträffats söder om området (Värmlands museum id 47). Detta bedömdes som en naturbildning varför den södra gränsen inte ändrats nämnvärt. Fritexten har uppdaterats i FMIS och bedömningen har ändrats från bevakningsobjekt till fast fornlämnning. I samband med detta lades de tidigare påträffade kolningsanläggningarna och kolarkojgrunderna in som två områden med skogsbrukslämningar i FMIS och är nu registrerade som Stora Kil 222 och 223. Denna uppdatering och tillägg borde gjorts vid ett tidigare tillfälle då området vid flera tillfällen besökts av arkeologer. När man stöter på områden som endast digitaliserats in bör man alltid göra en uppdatering av avgränsning, beskrivning och bedömning.

Inom området har 61 röjningsrösen mätts in men några andra fossila åkerformer har inte kunnat identifieras på grund av körskador och den kraftiga gräsväxtligheten. Röjningsrösen är vanligen 2-4 meter i diameter och 0,1-0,4 m h. I norr och nordväst är enstaka röjningsrösen som är större, dels ovala ca 5x3 meter stora respektive ett runt 6 meter i diameter. Dessa är belägna i ungsbogen i norr, men även dessa har till viss del skadats av tidigare skogsbruk och körsspår.

Området har som sagts skadats vid avverkningen 2009 men inom området noterades även en del äldre rotvältor, vilka i vissa lägen liknar röjningsrösen. Även i norr, inom det idag skogbeklädda området har skador iakttagits.

Kalhygget fortsätter söder om den registrerade fornlämningen och inför plantering av denna yta har området markberetts genom fläckvis markberedning. I maj 2013 pågick plantering i området. Innan markberedning har fornlämningsområdet markerats med

FIGUR 6. Foto skadat röjningsröse i sydöst, se figur 5. Markberedningsaggregatet har gått rakt genom röjningsröset och en granplanta har planterats i detta. Jordsonden är placerad centralt i röjningsröset. I bakgrunden syns den felaktiga utmärkningen av fornlämningsområdet. Foto från sydöst.

fornlämningssnittslar. Markeringen sitter dock ca 15-20 meter fel, vilket gjort att markberedning har skett inom den registrerade fornlämningen och ett röjningsröse har totaldemolerats, se figur 5 och 6. Vad som gått fel - om det var dåligt med sateliter vid GPS-utsättningen eller någon annan faktor vet vi inte i dagsläget men det visar på att man alltid ska ta till en skyddszon runt fornlämningen, när man markerar den med fornlämningsband.

Åtgärdsförslag/efterundersökningsplan

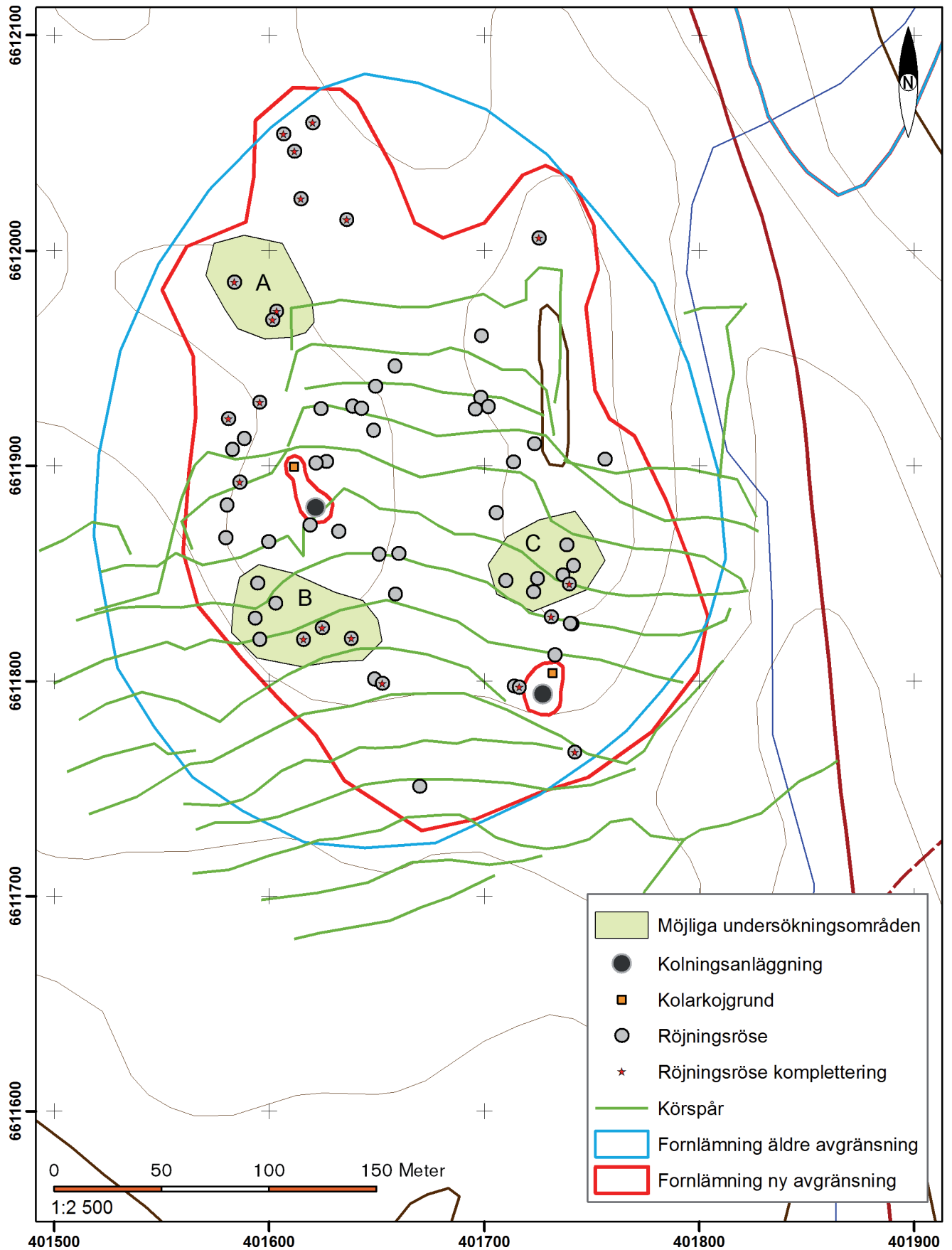
En fråga man kan ställa sig vid en så pass skadad fornlämning är om det finns någon vetenskaplig potential kvar så att det är värt att genomföra en efterundersökning. I detta fall bedömer jag att lämningen har potential och framförallt att kunna fungera som referensmaterial till de omkringliggande oskadade fornlämningarna. Resultatet från efterundersökningarna får sedan ligga till grund för länsstyrelsens vidare bedömning av området. Det vill säga om lämningens vetenskapliga potential har uttömts och därför ska anses som undersökt och borttagen eller om lämningen skall ligga kvar i FMIS som en fast fornlämning.

Jag börjar åtgärdsförslaget med en genomgång av tidigare lämnade åtgärdsförslag, där jag kommenterar möjligheterna att genomföra detta sedan sammanfattar jag mina synpunkter på hur en efterundersökning skulle kunna genomföras och vad man i så fall bör tänka på. I samband med skadeinventeringen 2010 har ett flertal åtgärdsförslag redovisats (Forssell 2010). Bland annat föreslås en noggrannare kartering av röjningsröseområdet och de eventuella åkerytor som kan finnas i området. Detta bedöms inte vara möjligt i dagsläget på grund av den täta gräsväxtligheten. Man föreslår vidare att de grova körspåren ska fyllas igen för att undvika erosion. Detta skulle ha gjorts direkt efter att körspåren noterades, idagsläget har eventuella erosionsskador redan uppkommit. Frågan är också var massor skulle tas för att fylla igen spåren Skadeinventeringsrapporten önskar även en provtagning för pollenanalys, vilket även jag förordar men med en annan provtagningsstrategi, se nedan. Man föreslår vidare att de mest skadade röjningsrösena blir föremål för undersökning. Jag delar inte denna åsikt se nedan.

Förslag på efterundersökningsplan

Val av områden

Jag föreslår att en efterundersökning koncentreras till tre områden, se figur 7, inom den registrerade fornlämningen. Inom dessa tre områden finns röjningsrösen av delvis varierande karaktär. Inom område A är röjningsrösena något större än inom område B och C. Placeringen av efterundersökningsområdena är även valda utifrån att få en geografisk spridning och att det finns oskadade röjningsrösen

FIGUR 7. Områden som skulle kunna vara lämpliga att koncentrera efterundersökningen till, se även figur 1 och plats för möjlig pollenprovpunkt.

inom områdena. Jag anser att man ska koncentrera undersökningen till de röjningsrösen som är oskadda för att undvika omrörda lager, vilket skulle kunna försvåra provtagning och tolkning av lager.

Metodvall/undersökningsmetodik

Inom respektive område bör minst två och gärna fler röjningsrösen undersökas. Lämpligaste metoden är troligen i detta läge med långschakt genom vilket närliggande/mellanliggande område (eventuell åker) kan fångas upp. Var noga med att en stor del av profilväggen ska handrensas, minst 30-50 cm för att få en profil så opåverkad av rörelser som kan uppstå om schaktet upptas med maskin. Profilerna dokumenteras med ritning och foto.

Om möjligt kan en vegetationsavbaning göras innan schakten läggs ut för att om möjligt lokalisera eventuella åkerytor. Detta kan vara möjligt inom område A och södra delen av område B.

Inom områdena B och C bör även minst ett schakt per område, läggas så att körspårens påverkan på eventuell åkeryta kan dokumenteras.

Provtagningsstrategi

Provtagningen bör genomföras med målsättning att datera och fånga upp den lokala odlingshistoriken. Detta görs med hjälp av flera olika analyser: vedartsbedömningar, ¹⁴C-datering, makro- och pollenanalys.

Vedartsbestämning bör dels användas för att fånga upp träslag och egenålder på kol som ska sändas vidare för ¹⁴C-analys. Om man anser att man har möjlighet bör ytterligare prov för vedart skickas för att kunna svara på den lokala trädslagsblandningen (jmf Lagerås 2000 och Torstensdotter-Åhlin m fl 2000). Dessa prover bör kunna knytas till daterade lager i röjningsrösen.

Makrofossilanalys kan vara ett bra komplement till vedart och pollenanalys för att spegla den lokala vegetationshistoriska utvecklingen. Lyckade exempel på detta är resultaten av makrofossilanalysen som gjordes vid förundersökningen av de fossila åkrarna Månsarp 220 och 222, Jönköpings kommun, 2010. Tre prover, från två röjningsrösen, analyserades. Analyserna visade bland annat spår av odling som antingen föregått de undersökta rösen eller utgjort den odling där rösen först anläggs (Röjder & Regnell 2011).

Ytterligare något mer omfattande är resultaten från den makrofossilanalys som gjordes vid förundersökningen inom den fossila åkern fornlämning Villstad 356:1, Gislaveds kommun, 2010. Sammanlagt analyserade 10 prover från tre röjningsrösen. Analyserna kunde visa på odling av korn och eventuellt också havre samt svaga indikationer på att odlingsytorna varit gödslade. Röjningsrösena hade troligen, under områdets brukningstid, varit beväxta med både hasselbuskar och björnbärnsnår, vilka under perioder svedjats (Borg 2012).

Pollenanalys bör genomföras och då i form av en kombination

mellan markpollen i röjningsrösen och pollenanalys av våtmarks-sediment. De sankmarker som ligger i direkt anslutning till fornlämningen har provstuckits med jodsond men de är väldigt grunda endast 2-3 dm, vanligen med berg under och flera av dem har även körspår vilket troligen förstört eventuella möjligheter att analysera dessa sediment. Cirka 250 meter norr om fornlämningen finns dock en större sankmark som endast till viss del har påverkats. Här var även sedimentlagren djupare, se figur 1. Denna skulle kunna lämpa sig då analys av dessa sediment även skulle kunna ge svar kring de övriga, närliggande fornlämningarna, främst Stora Kil 175:1.

Angående markpollen i röjningsrösen så finns vissa nackdelar eller källkritiska aspekter. Nackdelarna anses vara att pollenbevaringen som sådan inte alltid är god i jordprov, varpå proven blir svåra att arbeta med. Vidare bevaras vissa pollen bättre än andra och vissa pollen är lättare att bestämma, även då de är kraftigt nedbrutna. Någon giltig rekonstruktion av vegetationen i närmiljön, går då inte att göra (Björkman 2009).

Ytterligare problem med analys av jordprover gäller dateringen. Jorden som proverna är tagna ifrån kan ha blivit omblandad, genom odling och/eller markberedning, varpå resultatet från ett prov kan omfatta alltifrån mycket korta, till långa tidsperioder. Det går inte heller att anta att lagerföljden i t.ex ett röjningsröse kommit till på ett kontinuerligt sätt (motsvarande lagerföljden i en våtmark). En hel profil kan, teoretiskt sett, vara bildad vid en, kortvarig händelse, varpå prover från olika nivåer i profilen kommer visa ungefär samma bild (Björkman 2009). Kombinerar man markpollen med pollenanalys av våtmarkssediment kan markpollenprofilen jämföras mot den daterade lagerföljden i våtmarken och därmed kan man kringgå dateringsproblematiken.

Vidare krävs ett minimum av prov från en undersökning för att en tolkning vad gäller vegetations- och markanvändningsförändring över tid, ska kunna göras. Det blir också tydligt att fler analyserade prover och prover tagna utifrån en tolkad stratigrafi, gör det möjligt att tolka en undersökt plats specifika markanvändningshistoria och inte bara bekräfta den generella bilden av vegetationsutveckling och markanvändning. Detta menar Björkman och det syns också i de undersökningar där markpollen använts och där enstaka markpollenprov blir svåra att tolka mer än i generella termer.

Förutom problemen med pollenbevaringen, som verkar svårt att gardera sig emot, går det kanske att, genom strategisk provtagning, komma runt några av problemen med dateringen. Björkman menar att en strategi vid analyser av profiler genom arkeologiska objekt, är att inte ta för många prov i ett och samma objekt, hellre sprida prover över fler profiler från olika objekt (Björkman 2009).

Fördelen är att analyserna visar vad som har vuxit lokalt på platsen (Björkman 2009). Markpollen ger också en möjlighet att göra en pollenserie där angränsande våtmark saknas eller där en pollen-

analys av våtmarkssediment inte beviljats (eller kan anses befogat), ur kostnadshänseende. Fördelen med en kombination är att en lokal bild av markanvändning, från markpollen, kan jämföras med och bekräftas av en regional pollenserie från närliggande våtmark där en absolut datering är möjlig. Markpollen i kombination med pollenanalys av (närliggande) våtmark ger en kombination av den lokala historiken och den säkrade (relativt och absolut), dateringen.

Sammanfattning

Jönköpings läns museum har på uppdrag av länsstyrelsen i Värmland gjort en besiktning och bedömning av en skadad fornlämning, Stora Kil 182:1, på fastigheten Nilsby 1:19, Stora Kils socken i Kils kommun. I uppdraget ingick att göra en bedömning om lämningen hade någon vetenskaplig potential för en eventuell efterundersökning. Då lämningen bedömdes hysa vetenskaplig potential har ett förslag på efterundersökningsplan lämnats med fokus på vilka områden som bör undersökas, metodval/undersökningsmetodik och provtagningsstrategi.

I samband med besiktningen gjordes även en registrering av två områden med skogsbrukslämningar belägna inom området, registrerade som Stora Kil 222 och 223. Vidare gjordes en kompletterande handdatorkartering av lämningen och lämningen avgränsades varefter beskrivningen och bedömningen ändrades i FMIS.

Vid besiktningen noterades även nya markberedningsskador inom området.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-2447-2013
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2013-04-08
Jönköpings läns museums dnr:	340/2012
Beställare:	Länsstyrelsen i Värmlands län
Fält- och rapportansvarig:	Fredrik Engman
Fältpersonal:	Fredrik Engman
Fältarbetstid:	2013-05-02–2013-05-03
Län:	Värmlands län
Kommun:	Kils kommun
Socken:	Stora Kil socken
Fastighetsbeteckning:	Nilsby 1:19
Koordinater:	6611893 / 401672 6611893 /
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Undersökningsyta:	Cirka 8 hektar
Fornlämningsnummer:	Stora Kil 182:1, 222 och 223
Fornlämningstyp:	Fossil åker, röjningsröseområde; Områden med skogsbruksläm- ningar
Tidsperiod:	Odaterat
Tidigare undersökningar:	Forssell 2010

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv. Digitalt kartunderlag som erhållits från länsstyrelsen i Värmland kommer inte att sparas.

Referenser

Tryckta källor

- Björkman, L. 2009. *Pollenanalytisk undersökning av jordprover från röjningsrösen vid Bränninge (RAÄ 329) i Habo socken. I: Ödeén, A. Bränninges stenrör. Arkeologisk förundersökning av RAÄ 329, 333, 403, 404 och 406, fossil åkermark, inom del av fastigheterna Bränninge 1:2 och 3:20., Habo socken i Habo kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum, Arkeologisk rapport 2009:43.
- Borg, J. 2012. *Markanvändning i Villstads-Haghult. Arkeologisk efterundersökning av markberedd fossil åker, RAÄ 356, Visstads socken i Gislaveds kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum, Arkeologisk rapport 2012:69. Jönköping.
- Emanuelsson, M, Johansson, A, Nilsson, S, Pettersson, S & Svensson E. 2003. *Settlement, Shieling and Landscape. Tebe lokal History of a Forest Hamlet.* Lund Studies in Medieval Archaeology 32. Lund.
- Engman, F & Nordström, M. *Värmynderyd, inte bara bärnstenspärlor och röjningsrösen. Arkeologiska undersökningar av fossil åkermark (RAÄ 178:1-7, 9) järnhantering (RAÄ 178:8), en kvadratisk stensättning (RAÄ 174:1), ett stensättningsliknande röjningsröse (RAÄ 179:1), kolning (RAÄ 178) och boplatsspår (RAÄ 178:4 och 8), inom fastigheten Värmynderyd 1:1, Vetlanda socken och kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum, arkeologiska rapport 2012:14. Jönköping.
- Forssell, E. 2008. *Fossil åkermark vid Torp, Hammarö socken och kommun, Värmlands län.* Värmlands museum, enheten för kulturmiljö 2008:40. Karlstad.
- Forssell, E. 2010. *Skadeinventering av fossil åkermark i Kammersrud. RAÄ 182, Stora Kils socken, Kils kommun, Värmlands län.* Värmlands museum, rapport 2010:62. Karlstad.
- Gren, L. 1989. Det smäländska höglandets röjningsröseområden. Ur: *Arkeologi i Sverige 1986.* Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, rapport RAÄ 1988:2. Stockholm.
- Lagerås, P. 2000. Järnålderns odlingsystem och landskapets långsiktiga förändring. Hamnedas röjningsröseområden i ett paleoekologiskt perspektiv. I *Arkeologi och paleoekologi i Sydvästra Småland. Tio artiklar från Hamnedaprojektet.* Red. Per Lagerås. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter No 34. Lund.
- Myrdal, E & Nilsson, S. 1998. *Röjningsröseområden i Fryksdalen: datering och resursutnyttjande.* Högskolan i Karlstad. Karlstad.
- Nilsson, S. 2004. "Röse, sträng och fåra" - mångfacetterade odlingslämningar i Värmland. Ur: *Tidskrift 2004/4. Temanummer, Vårt Kunskapskafferi i skogen. Rapport från seminariet Komplexa fornlämningsmiljöer i skogsmark, Jönköping 22-23 oktober 2003.* Kalmar.
- Nilsson, S. 2007. *Skogsgeografi II. Om odlingslämningar i skogsbygd.* Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper, Kulturgeografi. Doktorsavhandling, Karlstad University Studies 2007:44. Karlstad
- Norman, P. 1989. Röjningsrösen och förhistoriska gravar. Ur: *Arkeologi i Sverige 1986.* Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer,

rapport RAÄ 1988:2. Stockholm.

Olsson, H. 2004. *Särskild arkeologisk utredning av röjningsrösen vid Valberget i Torsby*. Värmlands museum rapport 2004:55. Karlstad.

Olsson, H. 2005. *Brons- och järnåldersboplatser i Götterstad. Ristningar och brons*. Värmlands museum rapport 2005:39. Karlstad.

Ortnamnsarkivet 1939. *Ortnamnen i Värmlands län, D. 8, Kils härad*. Ortnamnsarkivet i Uppsala. Uppsala.

Röjder, I. & Regnell, M. 2011. *Markanvändning och miljö i Månsarp. Arkeologisk förundersökning samt särskild undersökning av två röjningsröseområden, Månsarp 220 och 222, inför järnvägsbygge inom Hustomten 1:13 m fl.* Jönköpings läns museum, Arkeologisk rapport 2011:48. Jönköping.

Torstensdotter-Åhlin, I., Skoglund, P. & Lagerås, P. 2000. Utvärdering av metoderna inom Hamnedaprojektet. I *Arkeologi och paleoekologi i Sydvästra Småland. Tio artiklar från Hamnedaprojektet*. Red. Per Lagerås. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter No 34. Lund.

Vestbö-Franzén, Aa. 1997. Aspekter på odling, Jordbruk och odlingslandskap i Jönköpings län under förhistorisk tid och medeltid. Ur: *Det nära förflutna - om arkeologi i Jönköpings län. Småländska kulturbilder 1997..* Meddelanden från Jönköpings läns hembygdsförbund och stiftelsen Jönköpings läns museum LXVII. Jönköping.

Otryckta källor

Johansson, Annie. 2013. Muntlig uppgift angående rishögar inom området.

Kartunderlag

Storskifte, Ransby 1812. Storskifte på skog och skogsmark, upprättad 1812 av lantmätare Adolf Fredrik Stenbeck d.ä. LMV, akt R68-40:3.

Jönköpings läns museum har, på uppdrag av länsstyrelsen i Värmland, genomfört en besiktning och bedömning av en skadad fossil åker, Stora Kil 182:1. Vid besiktningen gjordes en ny avgränsning och beskrivning av lämningen samt en ändring av bedömningen från bevakningsobjekt till fast fornlämning. Nya skador på lämningen kunde noteras. Läns museet förordar att en efterundersökning görs och har lämnat förslag på hur en sådan skulle kunna göras.